

FILEP ANTAL

*Negyed, a mátyusföldi osztott beltelkű település ábrázolása
a kataszteri felmérés térképein*

A szlovákiai magyar nyelvterület egyik alaposabban ismert, szinte mezővárosi rangra emelkedett községe Negyed a Vág folyó jobb partján (a hivatalos szlovák neve Neded). Az Árpád-kor óta ismert, első okleveles előfordulása 1113-ból való.¹ A történeti megyerendszerben Nyitra vármegyéhez tartozott. A megye délnyugati sarkában, Pozsony és Komárom megyék egymáshoz csatlakozó határa közelében a folyómeder partján egy árvízmentes magaslatot szálltak meg az egykori lakosok. A néprajzi irodalom ismételt foglalkozott Negyeddal.

Különös jelentőségűnek bizonyult Hofer Tamásnak az ötvenes évek vége felé készített klasszikus tanulmánya, amely áttekintette a kertes, azaz kétbeltelkű (osztott beltelkű) települések kutatását. Nemcsak összefoglalta a korábbi szakirodalomban ismertetett változatokat, hanem a kiterjedt és újszerű saját tereptapasztalatait is feldolgozta, megosztotta a néprajz, a településtörténet és a geográfia képviselőivel. Ebben a szintézisre törekvő tanulmányában adta közre észleléseit Negyed településnéprajzáról.² Rámutatott, hogy sajátos módon alakították ki a kertes település szerkezetét. Ugyanis a Vág és a részben vele párhuzamosan folyó egyéb vízmedrek mocsarassá tették Negyed határának túlnyomó részét, amint a tágabb környezetet is erősen befolyásolták a hidrológiai adottságok. A vízjárta, gyakran nagyobb árvizektől látogatott vidéken kevés volt a biztonságot adó ármentes, megtelepedésre alkalmas hely. A lakosság a

viszonylag magas lélekszám miatt sűrűn meg kellett üljie a Vág nyugati, jobb partján elterülő álladó településhelyként alkalmas kiemelkedést. Úgy tűnik, hogy a 19. század elején sok telek már nem fogadhatta be a nagyobb létszámú jószágot tartó gazdáik istállóit. Ám a negyedi belterület délkeleti előterében, a Vág keleti, azaz bal partján kisebb terephullám alakult ki – talán övzátonyként keletkezhetett –, amelyre az állattartók a nagyobb létszámú jószágállományuk számára a vízen túlra telepítették az istállóikat. Az állattartásra utal az adott határrész két helyneve is. Az istállók környezetét Aklok névvel illették, az ezt körülvevő dűlő szintén beszélő helynevet kapott, mert Aklokalja megnevezéssel emlegették. Természetesen az istállók, aklok mellett halmozták fel a takarmányt és az alomnak való szalmát, a keletkező trágyát is ott tárolták. A két part közötti összeköttetést komp közlekedtetésével biztosították. Erre már csak azért is szükség volt, mert a mezőgazdasági területek nem jelentéktelen része is a bal parton feküdt. Magát az átkelőhelyet úgy választották, hogy a komp vagy a csónakok kikötőhelye a lehető legközelebb essék mind a község lakónegyedéhez, mind az állattartás telephelyéhez. A két part közötti összeköttetést megkönnyíthette, hogy az Aklok északi előterében, ha sekélyebb volt a vízállás, könnyűszerrel, akár szekérrel is át lehetett hajtani, ha sekély vízű gázlőhelyet találtak. Nem véletlenül jelölték a helyiek ezt a területrészt a Szabadrév földrajzi névvel.

¹ A zabori monostor birtoka volt. L. GYÖRFFY GYÖRGY: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. IV. Bp., 1998. 425. A község történetéről tanulmánygyűjtemény jelent meg: *Negyed története*. Szerk.: IZSÁK LAJOS. Negyed, 2011. Benne e sorok írójától Negyed község hagyományos életformája című tanulmány a 281–327. oldalakon.

² HOFER TAMÁS: A magyar kertes települések elterjedésének és típusainak kérdéshez. *Műveltség és Hagyomány*, I–II. Debrecen, 1959–1960. 331–349. Nélkülözhetetlen tanulmánygyűjtemény készült *A kisalföldi hagyományos gazdálkodás* kutatási program keretében, amelynek vezetői tisztét Fehérváry Magda töltötte be. Farkasd és Negyed községek vizsgálatát Danter Izabella irányította. A munkálatokról számot adó gyűjteményes kiadvány: *Hagyományos gazdálkodás a Kisalföld északi részén*. Farkasd, Negyed. Szerk.: DANTER IZABELLA. Galánta, 2005.

Hofer Tamás kiváló és úttörő tanulmánya óta bizonyosak lehetünk, hogy Negyed számos más kisalföldi településsel együtt beletartozik az osztott beltelkű, szálláskertes, akloskertes települések típusába, amelyeket Györffy István oly nagy erudícióval 1926-ban a Hajdúság mezővárosaiból írt le, majd 1929-ben a matyó népcsoport köréből is bemutatott.³ Hofer Tamás szerencsés időpontban végezte negyedi vizsgálatait. Ugyan már elpusztultak az utolsó istállók, aklok, de a helyi lakosság idősebb nemzedéke még élményeivel kötődött a helyi település sajátos megoldásához.

Magam mintegy 20 évvel később meg kellett tapasztaltam az életforma változásával együttjáró kulturális átalakulás sajátos jelenségét. Negyed földrajzi neveit gyűjtő egyetemisták nem találták meg az Aklok helynevet, hiába hívtam fel erre a figyelmüket. Elképzelhetetlennek tartották magát az alapjelenséget is. Rádöbrentett, a nemzedékváltás miként halványítja el a hajdani élet emlékeit, szegényíti a földrajzi névkincsünket. A lelkes diákok kudarca abból fakadt, hogy csak az élőnyelvi adalékokat gyűjtötték. Nem ismerték a település régi térképeit (valószínűleg nem is férhettek volna hozzájuk). Különösen nem járhattak kezükben a község kataszteri térképének szelvényei, pedig szép és történeti értékű földrajzi névanyagot őriztek meg, örökítettek reánk.

Györffy István úttörő és módszertanilag máig orientáló kutatásaitól fogva a történeti térképanyagot a hazai néprajzi kutatók is, akárcsak a településtörténet, településföldrajz művelői egyaránt az egyik legfontosabb forrásbázisként használták. Egyfelől sokoldalú és megbízható képet kínáltak a hajdan volt valóságról, másfelől a térképi információk támpontot adhattak a recens kutatásokhoz. Olyan kérdések feltevésére adtak alkalmat, amivel kuta-

tóink a halványuló emlékezetet felfrissíthették, előcsalhattak a napi beszélgetésekből már kikopott emlékeket. Eddig főleg két térképi forráscsoportot használhattunk. Rendelkezésre álltak az egykori uradalmak birtok- és településtérképei. Ezeknek nagyon előnyös volt a méretaránya (általában 1:3600 és 1:7200 körüliek lehettek). Hátrányuk volt, hogy csak adott szűkebb körzetekben készültek, esetlegesen voltak közgyűjteményeinkben fellelhetők. Forrásértéküket csökkenthette, hogy a környezetből csak azt mérték fel, jelölték, ami az adott helyen a gazdálkodás szempontjából fontosnak mutatkozott. Hasonló típusú térképeket készíthettek a nagyobb mezővárosok is. Györffy István éppen ezeket aknáztta ki a hajdúsági városok levéltáraiban. Az 1920-as évektől a kutatóink szívesen használták az első katonai felvétel üveglemezes (vagy celluloid síkfilmes) fekete-fehér reprodukcióit. Ez elvileg az egykori teljes országterületről áttekintést kínált, azonban az 1:28 800-as méretaránya nem lehetett minden tekintetben eligazító. Megjegyzendő, hogy bár keveseknek adódott alkalma arra, hogy Bécsben, a Kriegsarchivban az eredeti példányokat kutathassák, többen – Györffy Istvántól, Fél Editig – elmélyült kutatásokat végeztek, de a II. világháború alatti és az utána következő kor viszonyai nem tették lehetővé a korszerű feldolgozást. A József császár korában befejezett felvételezés ábrázolásmódja sem volt igazán egységes és főleg nem következetes. A második katonai felmérés sokáig csak sósapír másolatban állt rendelkezésre. A harmadik felmérésnek közkezen forogtak az 1:75 000 méretarányú levezetett, különféle kivitelű kiadásai, de a településkutatásban való felhasználásuk elve nagyon erősen korlátozott lehetett. A katonai felmérések felhasználásában alapvető változást hozott a számítástechnika forradalma, ami ki-

³ GYÖRFFY ISTVÁN: Alföldi kertes városok. Hajdúszoboszló települése. *Néprajzi Értesítő*, 18. (1926) 3:105–136. Uő: Hajdúböszörmény települése. *Föld és Ember*, 6. (1926) 177–210. Uő: A matyók. *Népünk és Nyelvünk*, 1. (1929) 137–160. Sajátságos, hogy a 19. század bontakozó tudományos irodalma a szálláskertes településeket még ismerte, azonban feledésbe merült. A jelenség különös módon a településgeográfia figyelmét kerülte el. Györffy István újralfelfedezése mind a néprajzon belül, mind a településföldrajzban, mind a településtörténetben és általában a települések tudományos kutatásában módszertani, szemléleti változást hozott. A települések formai elemzése, osztályozása helyett a megtelepedett emberi közösségek életére, a település működésére irányította a figyelmet.

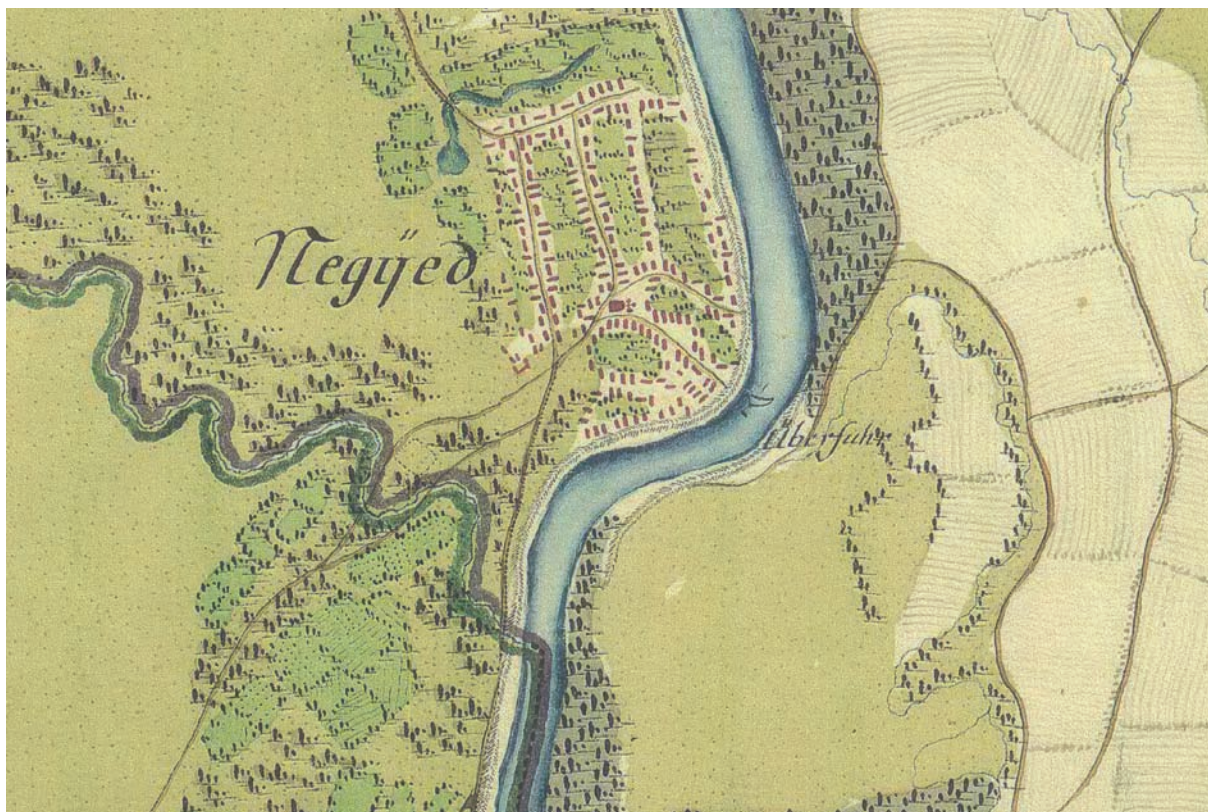
váló, színhelyes reprodukálást, folyamatos és teljes hozzáférést biztosított.⁴

A kataszteri térképeket a korai néprajzi kutatás szívesen használta, azonban az 1910-es évekig csak tartalmi leírásokban értékesíthették a tartalmukat, mert a közleményeket előállító nyomdak reprodukációs lehetőségeit szabták. Komoly akadályt jelentett az is, hogy a kataszteri térképeket és a hozzájuk tartozó nyilvántartásokat az 1960-as évek közepéig a napi hivatali eljárások során állandóan használták. A másolás, fotózás az ügyintéző hivatalnokok munkáját komolyan zavarhatta. Kutatóink inkább csak gyors tájékozódásuk forrásaként tekintették meg a kataszteri térképeket. Erre a célra a községek jegyzői kezelésében, később a helyi tanácsoknál őrzött példányokat jól lehetett egy-egy kutatás előtt használni. Sajnálatos módon az 1960-as évek végétől ezek a községi példányok hirtelen eltűntek, hozzáférhetetlenné váltak. Utóbb mind inkább kiderült, hogy az igazán alapos elemző vizsgálatoknál nélkülözhetetlenek a kataszteri

térképek rendkívül részletes szelvénytörzseinek, de az igazi értelmezés akkor végezhető el, ha a térképhez kapcsolódó birtoknyilvántartást is hasznosítjuk. Ezt igazolnunk lehet éppen Negyed község esetében is.

Negyed belterületéről alapvetően jó összképet kínál az I. katonai felmérés. A település 18. század végi településszerkezetét (1784 és 1787 között végezték a felmérést) világosan mutatja a Coll. IX. Sect. X. jelzésű szelvény. Sajátságos azonban, hogy a későbbi felméréseken egészen 1944-ig nyomon követhető, a térképírás szerint „Negyedi Aklok” nyomát nem találhatjuk a Vág bal partján. A község életében nevezetes szerepet játszó kompot viszont lelkiismeretesen a későbbi helyén jelezték. A révtől keletre, különféle irányokba vezető utakat is pontosan ábrázolták.

Kérdés, hogy kétbeltelkű, akolkertes lehetett-e egyáltalán Negyed a felmérő tisztek munkája idején? Erről csak annyit mondhatunk, hogy nem kizárt, hogy Negyeden létezhetett már akkor is a gazdálkodók telkeinek

■ Negyed az I. katonai felmérés szelvényén (Coll. IX. Sect. 10., részlet)

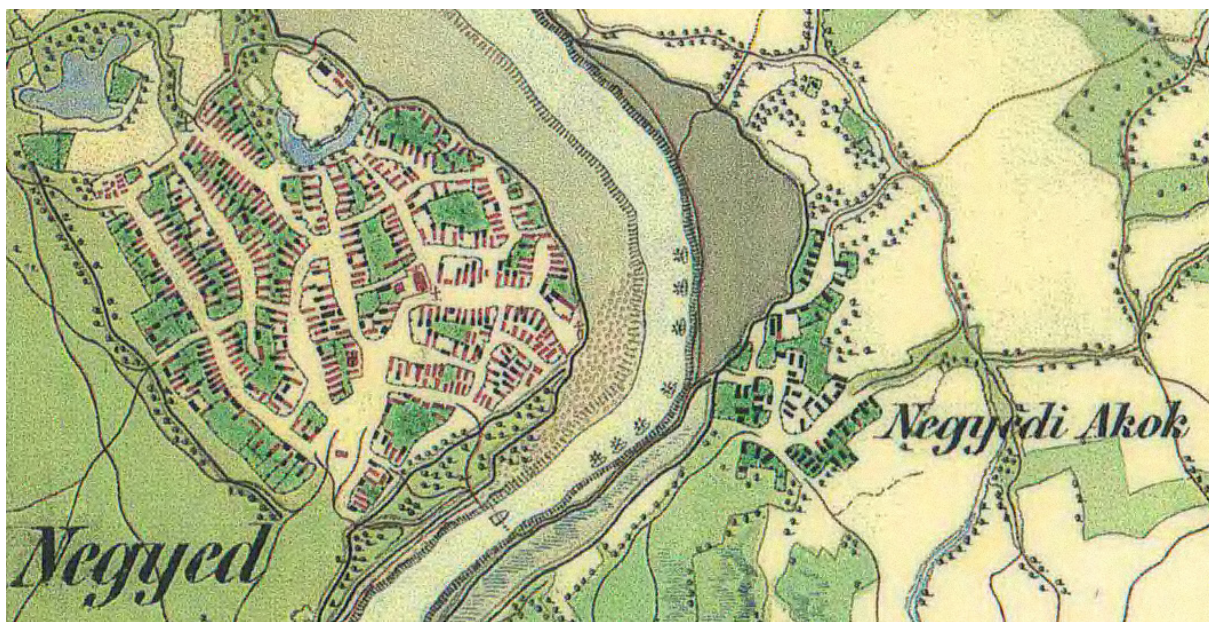
⁴ L. ehhez a Habsburg Birodalom Történelmi Térképei portált (www.mapire.eu) és az Arcanum Adatbázis Kft. DVD-it.

osztottsága, ugyanis a település északi, északnyugati előterében közel a beépített területhez tagolt kerteket rögzítettek a térképészek. Ugyan épületeket nem ábrázoltak, de a kép kialakítása nagyon közel áll az Alföldről ismert, biztosan szálláskertes település kertségi övezetének bemutatásához. Arra is figyelniük érdemes, hogy Negyed belterületétől délre, a Vág régi medrén (németül „alte Waag”) vagy a Penna medrén túl hasonló ábrázolásban nagyobb kerttömböket rögzítettek a térképen. Sajátos, hogy a községből kiindulva két út is érinti ezeket a délre fekvő kerteket. Ugyan köztudomású, hogy a 18. századtól bizonyosan Negyed lakói kiváló és messze földön híres zöldségkertészek voltak, de bőven van arra adatunk, hogy a teleltetés alatt telkesített szálláskertek földjét a meleg évszakban zöldségtermesztéssel hasznosították. Más forrásokból talán még kísérletet tehetnénk arra, hogy ezeknek a kerteknek a funkcióit tisztázzuk.

A II. katonai felmérést 1839-ben végezték el. A község belterületét és határát a Sect. 46. Col. XXVII., a Sect. 46. Col. XXVIII. és a Sect. 45. Col. XXVIII. jelű szelvények örökítették meg.

A 19. század első harmadában már bizonyosan kialakult a Vág bal partján, a község lakónegyede délkeleti részével szemben fekvő, az Aklok, illetve az Aklokalja nevű birtokrészen az istállókat befogadó belterületi jellegű, ha-

szonkertekkel körülvett tartozék, amit az egykori osztrák térképész „Negyedi Akok” alakban rögzített. Ezen a részen – ugyan csökkenő számban – egészen az 1944-ben kibocsátott 1:50 000 méretarányú utolsó magyar térkép kiadásáig dokumentálták térképészeink a gazdasági épületcsoportot. A községnek ezen a részén a révhez keletről összefutó utak találkozásánál jellemzően az átlagos lakóépületeknél nagyobb istállókat építettek. Az állattartást szolgáló épületeket általában tágas, 300-500 négyszögöles telekrészek veszik körül, amit a kataszteri telekkönyvben udvar és gazdasági épületként jelölnek. Persze a telekaprózódás itt is érvényesülhetett. A II. katonai felmérés mintegy 56 istállót, gazdasági épületet rögzített a Vág bal partján, 1892-ben 31 gazdasági épületet számolhatunk össze. Jellemzőes, hogy a térképen a gazdasági rendeltetésű épületeket, épületrészeket fekete színnel jelölték. A település összes lakóépületének ez talán a tizedét sem tette ki, hiszen az 1892-ben közzétett népszámlálás a 3848 lélekszám mellett 660 lakóházat vett nyilvántartásba. Ha a település történeti magját megvizsgáljuk, világosan kiderül, hogy a lakóházak között előfordultak szerényebb méretű istállók, gazdasági épületek. Ezt a térkép színekkal következetesen jelzi számunkra. Nevezetesen fekete színnel jelölték az istállókat, gazdasági rendeltetésű épületeket, épületrészeket. Vörös színnel kitöltött téglala-

■ Negyed a II. katonai felmérés szelvényén (Sect. 46. Col. XXVIII., részlet)

pok szimbolizálták a lakóházakat, az épületek lakásként használt részeit. Jellegzetes, hogy az Aklok és az Aklokajla részen egyetlen lakóépületet jeleznek. Ezzel szemben a község történeti magjában nagyon sok ház udvari végét feketére színezték, olykor egy-egy gazdasági épület az utca vonalában épült a lakóház mellé. Arra kell gondolnunk, hogy az intenzívebb állattartással foglalkozó gazdálkodók alakítottak ki a Vág túl-só oldalán fekvő gazdasági tartozéknegyedet. A katonai felmérés a méretaránya miatt sem adhat számunkra részleteiben elemezhető képet. Nagy értéke, hogy felhívja a kutatói figyelmet, de a végső elemzés számára lényegesen megbíz-

hatóbb a kataszteri térkép, a hozzátartozó birtok-nyilvántartási adatok pedig a településeken belüli társadalmi összefüggéseket is megjeleníthetik. Nem kisebb a jelentősége annak sem, hogy elemezhetővé válnak az egyének, családok térbeli kapcsolatai. Szerencsés esetben megismerhető a lakóház helye, a családi gazdasághoz kapcsolódó tartozékok, és meghatározhatóak azok a pontok, ahová az egyének és családjaik gazdasági tevékenységükkel térbelileg kötődnek.

Az 1891-ben készített kataszteri térkép-szelvény felirata arról tanúskodik, hogy az O'Lynch Mór mérnök felmérése, a számításokat Roszkiewicz Ödön mérnök jegyezte.⁵

■ Negyed belterülete az 1891. évi kataszteri térképen (Geodézia és Kartográfia Központi Levéltára). A felvételen jól tanulmányozható az árvízmentes térszínhez alkalmazkodó utcás településszerkezet a lakóházak fésűs beépítésével

⁵ Negyed kataszteri térképeit, felvételi előrajzait és kataszteri iratait a pozsonyi Geodéziai és Kartográfiai Intézetben található Geodézia és Kartográfia Központi Levéltárban (Ústredný archív geodézie a kartografie, Bratislava = ÚAGK) őrzik, jelzete Ni 274. L. ehhez REISZ T. CSABA: Látogatás a pozsonyi Központi geodéziai és térképészeti levéltárban. *Catastrum*, 2. (2015) 2:61–64. és BELÁK ADRIÁN: Szlovákia kataszteri térképei és iratanyaga a Geodézia és Kartográfia Központi Levéltárban. *Catastrum*, 2. (2015) 3:18–27. Ezúton mondok köszönetet az intézet és a levéltár vezetőinek, akik lehetővé tették, hogy a felvételeket digitálisan tanulmányozhassam és hogy a lapban azok részleteit megjelentessék.

Az ellenőrzést végezte, „egybehasonlította” Brtoun Vencel mérnök. 1904-ben ezt a vizsgálatot megismételték, amit Molnár Fülöp kataszteri mérnök igazolt. Valamennyi általunk vizsgált szelvényen nagyon sok birtokjogi változást regisztráltak. Ez a telekhatárok jelölésén is látszik, de másfelől a kataszteri nyilvántartás helyrajzi számai, a telekkönyv azonosító számai változását kísérhetjük nyomon.

A kataszteri térkép arról győzhet meg ben-

nünket, hogy az Aklok és az Aklokalja területét spontán módon vehették használatba. Ugyanis a község lakónegyedével összevetve, ahol határozottan utcás szerkezete alakult ki a településnek, a Vágon túl a révtől keletre futó utak között esetlegesen, szinte halmazosan épültek az olykor tekintélyesnek látszó gazdasági épületek. Az ötletszerű megülésre utalhat az is, hogy a kataszteri telekkönyv tanúsága szerint a község lakónegyedének legkülönbözőbb részeiről kerültek

■ Negyed – Istállók, aklok tömbje a település 1891. évi kataszteri térképén (Geodézia és Kartográfia Központi Levéltára)

egymás mellé a gazdák. Példaképpen idézhetjük az 1891-ben felfektetett birtokrészleti jegyzőkönyv (kataszteri telekkönyv) alapján, hogy az Aklokalja részen, 3835. helyrajzi számon Szabó Gyula – Negyeden a 3. házszám alatti lakos – 342 négyszögölnyi udvarán gazdasági épülete állt. A szomszédos 3836. helyrajzi szám alatt ifjabb Német János – Negyeden lakó, ám házszámmal nem rendelkező (valószínűen az atyai házban élő) személy – 305 négyszögölnyi udvart bírt gazdasági épülettel.⁶ A 3839. helyrajzi szám alatt Tóth Mihály – Negyeden a 31. számú házban lakó személy – 250 négyszögölös udvarát és rajta gazdasági épületét tartották nyil-

ván. A 3840. helyrajzi számon a negyedi Izsák József, 75. számú ház lakója birtokolt udvart gazdasági épülettel. A telek méretét 298 négyszögölben állapította meg a felmérő mérnök.⁷ A 3842. hrsz. alatt a birtokíven a községben a 64. házszám alatt lakó, idősb Sebestyén Istvánt tartották nyilván tulajdonosként. Udvarát, amin gazdasági épülete állt, 431 négyszögölben állapította meg a felmérő. 1902-ben a telekrészen utóbb örököseit, Sebestyén Jánost és Lajost tartották nyilván változatlan birtoknagysággal, de a birtokrészt a tágabb szomszédsággal együtt átszámolták, így 4989. helyrajzi számon vették nyilvántartásba. A térképszelvényre a jó meg-

■ Negyed – Az Aklokalja telektömbjének részlete a település 1891. évi kataszteri térképén. A felvételen jól láthatók az 1902. évi módosítások piros bejegyzései (Geodézia és Kartográfia Központi Levéltára)

⁶ ÚAGK, Ni 274. Negyed község kataszteri telekkönyve (birtokrészleti jegyzőkönyve), 1891. 487. és 488. p.

⁷ Uo.

különböztethetőség értelmében vörös színnel vezették rá a birtok helyrajzi számát.⁸

Olykor a birtokaprózódás megdöbbentő jeleit kellett tapasztalnunk. A 3843. hrsz. alatt Kéri Pálnak, a 127. házszám alatti lakosnak a tulajdonát vették nyilvántartásba. Udvara a gazdasági épülettel együtt 51 négyszögöltre rúgott. A szomszédos telken Izsák Dávid, Izsák Ferenc, Izsák József birtoktársként hármasan 84 négyszögölnyi udvaron és gazdasági épületén kellett osztozzanak. Mindhárman a 169. szám alatti telken laktak.⁹ Folytathatnánk a tanulságos példákat...

Negyeden a telekaprózódás ugyan feltartóztathatalannak bizonyult, megtalálták azonban annak a lehetőségét, hogy ez ellen hathatósan védekezzenek. A negyedi nép minden talpalatnyi földet, kertet kertészeti növények termelésével hasznosított. Az általuk termesztett zöldségekről már a 17. században is ismertté vált a község. Ezzel a kis apró parcellák is jól jövedelmezhetek. Tudnunk kell azt is,

hogy a negyediek maguk gondoskodtak a termelvényeik szállításáról. Szárazon és vízen is igyekeztek magukon segíteni. Ladikon, hajón széthordták a Dél-Alföld és a Dél-Dunátúl környékére is a termelvényeiket.

Kérdéses lehet a mai viszonyokhoz szokott emberek számára, miért osztották meg a telkeket, különítették el a lakóudvart a gazdálkodást, az állattartást szolgáló ingatlanrésztől. Számos előnye volt, ha a viszonylag nagy állatállomány gondozóhelyét külön telken, a település elkülönült negyedében építették ki. A nagy jószágállomány nem zavarta a lakásfunkciót, ennek munkaszervezeti, védelmi, közegészségügyi előnyei egyaránt megmutatkozhattak. Gyakran a határhasználati rendszer is előmozdította, hogy az állattartás üzemszéleit elkülönített negyedekben tartsák fenn, ne keletkezhessenek a határban szállások, tanyák. Olykor a 20. századig a földközösségtől örökölt évenkénti vagy ciklikus újraosztás rendjét nem szüntethették meg. Oly-

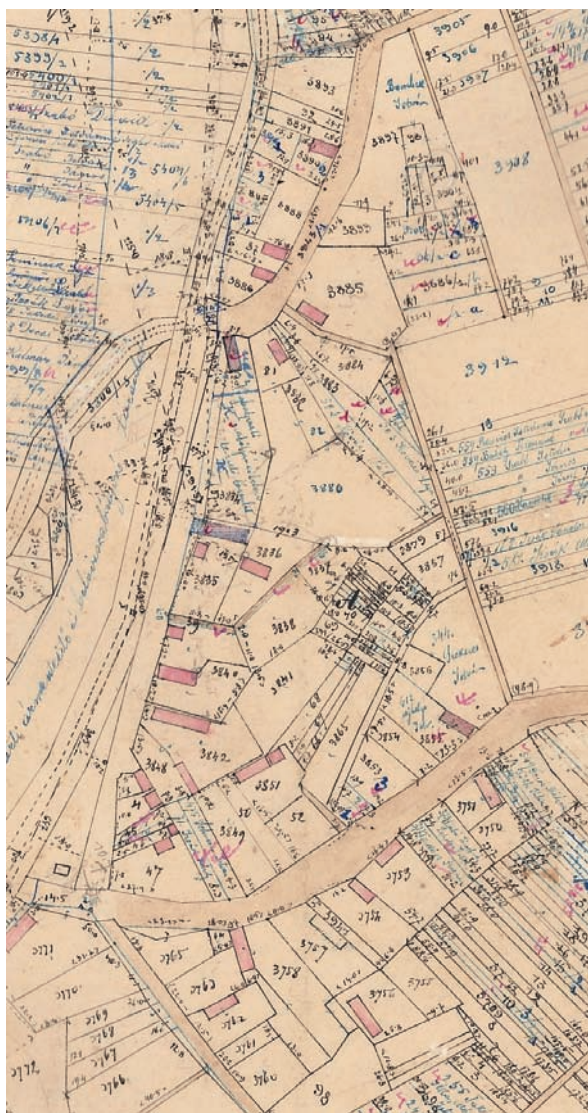

■ Negyed – Az Aklok alja telektömbjének északi részlete a település 1891. évi felvételi előrajzán. A felvétel bal részén látható, hogy a folyó új töltése érinti a történetileg kialakult épülecsoportot is.

⁸ Uo. 489–490. p. ÚAGK, Negyed község kataszteri telekkönyve (birtokrészleti jegyzőkönyve), 1902. 1879. p.

⁹ ÚAGK, Negyed község kataszteri telekkönyve (birtokrészleti jegyzőkönyve), 1891. 489–490. p.

kor birtokjogi rendezetlenség is elősegíthette, hogy változatlan maradjon a település rendje, ne induljon el a tanyásodás. A beltelkek osztottsága akkor is fennmaradt, ha a jobbágytelken kívül jelentős arányban irtványföldet, maradványföldet is műveltek a helyi gazdák, de sem a volt jobbágyok, sem a földbirtokosok nem határozhatták meg, hogy a művelés alatt álló földnek melyik parcellája tekinthető a volt jobbágytelek részének és melyik parcella telki állományon kívüli föld része. Amíg nem egyezhettek meg az elkülönítés ügyében, fenn

■ Negyed – Az Aklokalja részlete (Geodézia és Kartográfia Központi Levéltára). A térképlapon látható telkek aprózódása nyomon kísérhető.

■ Negyed (Neded) kataszteri térképének teljes 7. szelvénye, 1891 (Geodézia és Kartográfia Központi Levéltára). L. nagyobb méretben a belső borítón

kellett tartani az archaikus üzemvitelt, a hagyományos határhasználatot, ami természetesen konzerválta a település rendjét is. Amíg a termelőterületet egészében visszavonhatatlanul nem adhatták át az egyes családok végleges tulajdonába, a földművelés és az állattartás telephelyeit az osztott beltelkűség állapotában kellett megtartani. Nem települhettek szét, mert az újraosztás rendszerében legfeljebb ideiglenes építményeket állíthattak fel. Az is nyilvánvaló, hogy a nagy állatszámokkal rendelkező gazdálkodók gondot okozhattak volna, ha a települések lakóövezeteibe telepítették volna családi gazdaságaikat.

A településnéprajz, településtörténet számára rendkívüli távlatokat nyitott az átgondolt levéltári forrásfeltárás. Kötelességünk, hogy éljünk a lehetőséggel, hasznosítsuk a feltárt kincset. A levonható tanulságokkal támogassuk a település-tervezés és a regionális fejlesztés napi gyakorlatát!